

■ Vänsterpartiet

Med historien in i framtiden

JÖRGEN HERMANSSON¹

The Left Party – Back to the Future

This article argues that the Left Party now is back where it once started, as a typical left-socialist party. The communist era has definitely been put to an end. Hence it is misplaced to attack the Left Party for having difficulties to adhere to the ideals of democracy. The problem is not that the party does not embrace democracy as a principle. On the contrary, the party may rather be seen as ultra democratic. The Left Party does however have an ambivalent attitude towards democracy, but it is then its practical side that causes problems. During its long communist period, no one invited the party to parliamentary power positions. The party is not used to deal with political power and has adapted to this subordinated position in Swedish politics. But the only way to remain clean is to stay outside. In September 2010 the Swedish people will decide if this is possible.

Sommaren 2010. Vänsterpartiet ingår i en rödgrön trepartialians som förklarat sig beredd att bilda en koalitionsregering efter höstens riksdagsval. Aldrig tidigare har partiet stått så nära den politiska kommandohöjden. För vilket annat parti som helst vore detta liktydigt med framgång.

För Vänsterpartiet har makten emellertid alltid varit ett problem. Det var så det började våren 1917. När det socialdemokratiska partiet som bäst förberedde sig för att träda in i sin första regering, valde en minoritetsgrupp under ledning av Zeth Höglund att lämna moderpartiet och bilda Sveriges Socialdemokratiska Vänsterparti (SSV). Det nya vänstersocialistiska partiet var antimilitaristiskt, starkt kritiskt mot den centralism som präglade den socialdemokratiska partiapparaten och synnerligen skeptiskt mot den ministersocialism som man ansåg slagit rot inom den socialdemokratiska ledningen. Parlamentariska maktambitioner var inget som tilltalade vänstersocialisterna. Fram till dess att tiden var mogen, skulle kampen främst föras utanför de parlamentariska församlingarna (Schmidt 1996).

Hur kan vi förstå dagens Vänsterparti? När Lars Ohly uttalar sig som framtida statsråd ges knappast intrycket att partiet efter nittiotre års ökenvandring äntligen står vid sina drömmars mål. Och i *Vänsterpress* ger partimedlemmar uttryck för oro över att partiet håller på att reduceras till ett proffillöst parlamentariskt kompromissparti.

¹ Jörgen Hermansson är professor vid Statsvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet.
E-post: jorgen.hermansson@statsvet.uu.se
Jag vill tacka redaktörerna och en anonym granskare för värdefulla synpunkter.

Hur mycket finns egentligen kvar av kommunismen? Kan det vara så att partiet fortfarande är troget sitt ursprung och de idéer som präglade 1917 års vänstersocialister?

Forskningen om vänstern satt på rätt spår

Vänsterpartiet har alltid varit ett litet och parlamentariskt marginaliserat parti. Trots detta har partiet lockat till sig forskare. Förklaringen är givetvis att partiet kan uppvisa en synnerligen dramatisk historia med kopplingen till Sovjetunionen och kommunismen som huvudingredienser.

I forskningen om det parlamentariska spelet och kampen om väljare och regeringsmakt, har dock Vänsterpartiet varit näst intill frånvarande. I många studier tas partiet med endast för att göra framställningen komplett. Det är betecknande att vi talar om en samlingsregering under Andra världskriget fastän ett av riksdagens partier ställdes utanför.

Det finns dock undantag. När Erlander breddade sin ministär i början av 1950-talet och gjorde Bondeförbundet till regeringsparti, spelade kommunisterna indirekt en viktig roll (Ruin 1986: 82). Erlander kunde vara tämligen säker på att i alla avgörande omröstningar få stöd av det kommunistiska partiet, men han ville för allt i världen undvika att hamna i det slags situationer som till exempel drabbade Carl Bildt när Ny demokrati var vågmästare i början av 1990-talet.

Det finns en hel del historiska studier av hur de svenska kommunisterna försökte implementera riktlinjer som kom från Moskva (Hirdman 1974; Josephson 1976). Huvudmönstret är att det ryska inslaget i partiets politik var en tung belastning. De svenska kommunisterna ansträngde sig för att framstå som nationellt relevanta och kunde tidvis även hävda sig väl i kampen om den svenska arbetarklassens lojalitet. Socialdemokratiens hårdhänta behandling av kommunister utlöste ibland även motreaktioner. Här och var har det också funnits miljöer av ”troende” kommunister för vilka drömmen om ett Sovjetsverige hölls levande trots alla rapporter om Stalins illdåd (se Hermansson 1977; 1980). Den samlade bedömningen är dock att det svenska kommunistpartiet har kunnat tillgodoräkna sig vissa framgångar trots och inte tack vare att man har marknadsfört sig som bärare av kommunismens idé.

Statsvetarna har främst intresserat sig för partiets idéer och i början av 1980-talet skrevs inte mindre än tre avhandlingar om dess idé- och programutveckling (Hermansson 1984; Lindkvist 1982; Holmberg 1982). En recensent skrev träffande (om Hermansson 1984) att partiets liv beskrivs som en enda stor kongressdebatt. Det var förmodligen tänkt som en kritisk anmärkning, men i sak var det inte alls någon dum karakteristik av vad som har präglat Vänsterpartiet och dess föregångare.

I dessa avhandlingar tecknas bilden av hur det svenska kommunistpartiet lösgjorde sig från den ryska kommunismens ideologiska tvångströja (se främst Hermansson 1984). Idéutvecklingen är starkt sammanlänkad med interna partistrider. Skiftet från SKP till VPK i mitten av 1960-talet var en första viktig brytpunkt. En allmänt radikal och internationellt orienterad vänstersocialism blåste liv i Hilding Hagbergs Moskva-trogna kommunistparti. I tidskriften *Tidsignal*, som under några år gavs ut parallellt med den officiösa partitidskriften *Vår Tid*, återupplivades ett oförskräckt förhåll-

ningssätt till politik och samhälle, som inte setts inom partiet sedan 1917 års vänstersocialism.

CH Hermanssons VPK – namnbytet skedde 1967 – kom i allt väsentligt att bli en kompromiss mellan gamla traditionalister och nya modernister. Omvandlingen av partiet förhindrade tillkomsten av en ny vänstersocialistisk partibildning av det slag som uppstod i Norge och Danmark. Förmodligen räddade det också partiet från att reduceras till en dogmatisk sekt av en storleksordning som fordrar att man räknar i promille.

Utvecklingen av VPK kan inte förstås utan att beakta 1968. Det som några år tidigare hade framträtt som en antiauktoritär och odogmatisk ny vänster, förvandlades i ett slag till en ny typ av dogmatism. Men nu var det inte till Moskva man vände sig för att få facit. Det intellektuella klimatet i början av 1970-talet anmodade VPK att formulera ett partiprogram som var teoretiskt hållbart. Den nya ideologiska tvångströjan var kravet på marxist-leninistisk stringens. Partiet hade i princip frigjort sig från gammalkommunismen, men den nya formeln för ideologisk renlärighet gav utrymme åt kommunistiska kvarlevor.

Den mest betydelsefulla komponenten var härvidlag tanken att Sovjetunionen och de socialistiska planekonomierna objektivt sett utgjorde en progressiv motkraft till imperialismen och de kapitalistiska ekonomierna. Inte ens när gammalkommunisterna lämnade partiet och bildade APK i slutet av 1970-talet kunde VPK formulera sig entydigt om bristen på demokrati i de socialistiska länderna. Den marxistiska analysens idé om objektiva klassintressen låg som en våt filt över den interna debatt om demokrati som aldrig fick blomma ut i början av 1980-talet (Hermansson 1984).

Det finns således en grund till att statsvetare, liksom journalister, fortsätter att plåga ledande vänsterpartister med frågor om deras inställning till kommunismen och demokrati. Och det blir inte bättre av att Lars Ohly påstår att han fortfarande betraktar sig som kommunist, även om han numera undviker termen (se Wikiquote; ”Ohly”). Men kanske är det numera ett villospår, åtminstone om vi vill förstå dagens Vänsterparti.

I Barrling Hermanssons (2004) avhandling om kulturen hos den svenska riksdagens partigrupper framträder en bild av Vänsterpartiet där dess kommunistiska förflutna är totalt frånvarande. Vänsterpartiets partikultur framstår som den diametrala motsatsen till det klassiska kommunistpartiets demokratiska centralism och stränga partidisciplin. Vänsterpartiet skildras som en samling vänsterintellektuella teoretiker och individualister, för vilka oppositionsrollen är den enda tänkbara. Det empiriska underlaget för undersökningen härrör från slutet av 1990-talet, men mer anekdotiska evidens från 2000-talet talar för att den avslöjar något som är centralt för att förstå dagens Vänsterparti.

Barrling Hermansson har ingen ambition att förklara denna partikultur och hon gör inga historiska tillbakablickar. Men för den historiskt bevandrade är det uppenbart att hennes analys lika gärna skulle ha kunnat handla om den grupp vänstersocialister som 1917 bildade föregångaren till dagens parti. Precis som dagens vänsterpartister hade Zeth Höglund, C.N. Carleson, Ture Nerman, Carl Lindhagen, Fabian Månsson och flera andra dåtida vänstersocialister en påtagligt intellektuell framtoning. Och de var starka personligheter som hade svårt för att underordna sig kollek-

tivets ledband (Schmidt 1996; Björck 1994, 157ff). De var i både teori och praktik allt annat än kommunister.

Slutsatsen av detta är att den relevanta frågeställningen vad gäller Vänsterpartiet inte längre bör handla om dess kommunistiska förflutna och i vad mån partiet rent principiellt är anhängare av politisk demokrati eller ej. Vår återkoppling till 1917 års vänstersocialism och partiets ursprung anvisar ett annat spår. För vänstersocialismen är det inte demokratin som *princip* som skapar problem. Vänstersocialister är som regel snarast ultrademokrater. Men vänstersocialister brukar ha problem med demokratin som *praktik*, den praktik som innebär att man kan bli tvungen att kompromissa och att man också tvingas ta ansvar. Uppfattad på det sättet handlar inte 2000-talets strid mellan traditionalister och förnyare om partiets kommunistiska arv, utan om hur vänstersocialismen ska förhålla sig till det parlamentariska vardagsarbetet, till den reellt existerande demokratin.

Ideologin – allt annat än kommunism

Vänsterpartiets nuvarande partiprogram är från 2008. Anslaget är storslaget:

I alla tider har människor drömt om och kämpat för en värld där ingen behöver gå hungrig, en värld utan förtryck och utan krig. Ropen på bröd, frihet och fred ekar genom historien. Förutsättningarna att förverkliga drömmarna har aldrig varit större än i dag. Alla skulle kunna ha tillräckligt med mat, rent vatten, bostad, utbildning och hälsovård. Ändå svälter tiotusentals barn ihjäl varje dag. Människor hålls nere i fattigdom och förnedring. Kvinnor utnyttjas och förtrycks i en könsbestämd maktstruktur som genomsyrar allt och alla. Jordens resurser föröds och miljön förgiftas. Det måste inte vara så här. Världen kan och måste förändras (s 3).

Här påminns vi inte bara om Marx eget storvulna manifest utan också om Rousseaus anspända kungörelse om människans upprättelse. Det uppdrag som föreläggs är formidabelt, men liksom i det radikala upplysningstänkande väjer man inte för ansvaret. Framställningen är genusteoretiskt uppdaterad, men Vänsterpartiet placerar tydligt in sig i en tvåhundraårig socialistisk idétradition.

Ingen kan missa att Vänsterpartiet fortfarande har Marx som lärofader, men perspektivet i det nya partiprogrammet är bredare och formuleringarna för det mesta mindre ängsligt sekteristiska. Det är inte bara satsen om att "Vänsterpartiet är ett socialistiskt och feministiskt parti på ekologisk grund", som vittnar om detta:

De socialistiska och feministiska idétraditioner, som vänsterpartiet är en del av och för vidare, bygger på övertygelsen om alla människors lika värde. Det är idétraditioner som hyllar förnuft och kritiskt tänkande och utgår från en tilltro till alla människors skapande förmåga. De ser kvinnor och män som självständiga, tänkande individer, kapabla att skapa sig själva som människor i samverkan med andra (s 3).

Vi känner igen marxismen i detta – åtminstone i de versioner som tar fasta på den unge Marx – men framför allt är detta en bekännelse till upplysningstänkandet.

Klassanalys samsas med genusteori och ekologi

Det marxistiska idéarvet är som allra tydligast i kritiken av den rådande samhällsordningen. Och precis som hos Marx själv rymmer analysen två helt olika ansatser, dels ett sätt att resonera som gör anspråk på att vara objektivt vetenskapligt, dels formuleringar som är starkt moraliserande och värderande.

Vänsterpartiets klassanalys påminner om en promemoria i sociologi, med prydliga definitioner av arbetarklass och borgarklass, samt påpekande att det även finns grupper – t.ex. akademiker, högre tjänstemän och småföretagare – ”med motsägelsefulla erfarenheter av klassamhället”. Dessa mellanskikt har dock ”ett långsiktigt intresse av att alliera sig med arbetarklassen för att bryta storfinansens makt” (s 4).

Den objektiva klass- och intresseanalysen övergår sedan till en levnadsnivåmätning i miniatyr:

Klassförtrycket yttrar sig främst i ojämlikhet vad gäller makt och inflytande i samhället. Arbetarklassen har även generellt sett lägre materiell levnadsstandard, drabbas hårdare av ohälsa och arbetsskador och har inte samma tillgång till kultur och utbildning (s 4).

Så långt är texten ganska lik motsvarande genomgång av det kapitalistiska samhället i det gamla VPK-programmet. I det nya partiprogrammet får emellertid marxismen idémässig konkurrens av både feminism och ekologi.

Klassanalysen kompletteras med en motsvarande analys av patriarkatet, som inte ska uppfattas som en ”biprodukt av kapitalismen utan en självständig maktfaktor i samhället” (s 5). I den akademiska striden om patriarkatets grund väljer programskrivarna en radikalfeministisk inriktning: ”Patriarkatet har sin materiella grund i reproduktionen, den sociala verksamhet där människor föder och fostrar nya generationer” (s 5).

Det ekologiska synsättet är tämligen försiktigt formulerat. Den centrala tanken är att vi människor inte kan ”överskrida ekosystemets bärkraft. Då drabbar det oss själva, kommande generationer och andra arter” (s 7). Programmet pekar tydligt ut människan som huvudansvarig för de problem som drabbar oss och anvisar i samma andetag vem som har ansvar för att lösa problemen. Mot bakgrund av dagens partipolitiska debatt framstår det inte som särskilt radikalt. Men jämfört med partiets klassiska program är det ett markant nytänkande. Texten är renons på det slags produktivkraftssvärmeri som särskilt präglade 1961 års program, det sista under namnet Sveriges Kommunistiska Parti, det klassiska namnet för ett parti med rötterna i den kommunistiska internationalen.

Analysen av det befintliga samhället avslutas med en normativ betraktelse. Domen mot det kapitalistiska samhället är hård:

Vi lever i en orättvis, ohållbar och orimlig värld (s 8).

Och det är, enligt Vänsterpartiet, uppenbart att det inte går att åstadkomma någon verklig förbättring inom ramen för rådande maktförhållanden och med traditionella politiska lösningar.

Demokrati i humanismens namn

Programmet gör som brukligt en åtskillnad mellan kortsiktiga och långsiktiga mål. De kortsiktiga målen är i och för sig nog så övergripande, men kan ändå uppfattas som knutna till ett handlingsprogram för den kommande mandatperioden. Rubrikerna är belysande: Allas lika värde, Makten till folket, Internationell samverkan, Hållbar utveckling och rättvis fördelning, Valfärd åt alla, Makt över arbetet, samt Gemensamt ägande och ekonomisk demokrati. Den som följer modern svensk politik blir inte heller förvånad över innehållet. Det ger i grova drag uttryck för en radikal vänsterpolitik.

Det bör dock noteras att de två avsnitt som har en mer traditionellt socialistiskt tematik, kommer sist i raden av angelägna frågor. Det är betecknande. De klassiskt doktrinära kraven tonas ner och jämföras med ställningstaganden till den svenska grundlagen och kommunal självstyrelse. Samma tendens avspeglar sig även i sättet att skriva om socialismen. Det mest traditionella är ett par anspelningar på utvecklings-schemat i den marxistiska historiesynen. I det ena fallet handlar det om en abstrakt karakteristik av den socialistiska revolutionen:

Den socialistiska samhällsordningen är ett resultat av kapitalismens motsättningar och folkets kamp (s 28).

Programmet tar inte ställning mellan de båda komponenter som kan utläsas redan hos Marx: determinism och voluntarism. Vänsterpartiet ansluter sig till båda synsätten. Den andra anspelnings på historiematerialismen gäller socialismens övergång till det klasslösa, kommunistiska samhället:

I samma utsträckning som socialismen förverkligar människans rätt att bestämma över sitt arbete, upphävs ägandet av produktionsmedlen över huvud taget, såväl det samhälleliga som det privata. Det ersätts av en gemensam förvaltning och utveckling av gemensamma resurser, av de arbetandes fria sammanslutning (s 29).

Språkbruket är i det närmaste marxiska. Så långt skulle programmet också kunnat ha varit hämtat från partiets kommunistiska epok, åtminstone från VPK-tiden.

I karakteristiken av socialismen är däremot programmet betydligt mindre traditionellt. Det avfärdar de två vanliga bestämningarna i termer av endera kollektivt ägande eller planhushållning. Och det tar tydligt avstånd från Sovjetsystemet: ”De socialistiska idealen krossades i stater som tog sig socialismens namn” (s 30). I stället erbjuds följande definition:

Socialismen är förverkligandet av ett ekonomiskt och politiskt demokratiskt system. Det socialistiska målet är människans frigörelse.

Även denna formulering går att härleda från Marx, närmare bestämt från den unge Marx och den skrift från 1845 som brukar benämnas Parismanuskriptet. Marxismen blir till en humanism och socialismen är närmast liktydigt med demokrati.

Revolutionen är inställd

Det mest utmärkande för ett klassiskt kommunistparti är synen på hur samhället ska förändras. Bolsjevikerna stod för en jakobinsk revolutionslära. Socialismens genomförande förutsatte ett övertagande av den politiska makten, i praktiken ett militärt erövrande av staten. Tilltron till demokratiska och fredliga medel var minimal. Våldet var, om inte nödvändigt, i alla fall ofrånkomligt. Att förlita sig på den ”borgerliga demokratis” spelregler var inte att tänka på, även om demokratiska metoder kunde nyttjas i rent taktiskt syfte.

Vänsterpartiets syn på samhällsförändring har ingenting gemensamt med denna traditionellt kommunistiska föreställning om revolutionens nödvändighet. Ändå är den på ett märkligt sätt närvarande i partiets program.

I ett avsnitt som behandlar internationella förhållanden konstateras att ”den väpnade befrielsekampen” ibland har varit ”oundviklig”. Men den följs omedelbart av en uppfostrande kommentar:

Den väpnade kampen skall inte romantiseras. Den är alltid sista utvägen. Risken är att bruket av våld kommer att fortsätta prägla det samhälle som skall byggas efter segern (s 31).

När programmet övergår till att beskriva vilka kampmetoder som Vänsterpartiet godtar, tecknas bilden av ett svenskt parti vilket som helst. Programmet innehåller en tydlig bekännelse till ett demokratiskt reformistiskt förhållningssätt. Det är ”självlart att ställa upp i val” och att verka inom ”demokratins spelregler”. Det ”dagspolitiska arbetet” i parlamentariska församlingar ”är en del av vägen till en genomgripande samhällsförändring” (s 31). Självbeskrivningen följs av ett traditionellt resonemang – både i vänstersocialistiska och kommunistiska termer – om betydelsen av utomparlamentariskt arbete.

Det intressanta är inte i sig att Vänsterpartiet framhäver att det politiska arbetet måste ske både inom ramen för de formella demokratiska spelreglerna och ”ute på gator och torg”. Det slående är i stället att bekännelsen till normalt politiskt arbete har en närmast övernitisk karaktär. Tillsammans med inledningens slagordsmässiga ställningstagande för reformismen ger det ett nästan ängsligt och överdrivet intryck.

Inget steg framåt får avfärdas som alltför obetydligt (s 3).

Vänsterpartiet vill övertyga om att det numera är ett vanligt parti. Men vem vill man övertyga?

Som en signal till omvärlden finns risken att övertydligheten skapar misstänksamhet. Men kanske är det som med partiprogram över huvud taget. Det är tänkt för internt bruk. I så fall har programmets skrivningar snarast karaktären av uppfostran. Det underförstådda budskapet blir då att det inom Vänsterpartiet finns grupperingar som tvivlar, sådana som – med gammeldags språkbruk – företräder en teoretiskt (vänster)avvikande linje.

Men för dem som fortfarande lockas av revolutionsromantiken fordras tydligen något mer än en anvisning om att partiet faktiskt är ett vanligt parti med uppgift att vid demokratiska val konkurrera med andra om väljarnas gunst. För dem finns ett avsnitt, inspirerat av den italienske kommunisten Antonio Gramsci:

Politik är det möjligas konst men vänstern får aldrig kapitulera inför de existerande maktstrukturerna. Det är inte bara materiella förhållanden som bestämmer ramarna för vårt handlande. De bestäms också av kultur, sedvanor och tankemönster. I sin kamp kan rörelser och partier förflytta samhällets ideologiska balanspunkt. Därmed flyttas gränsen mellan ”omöjligt” och ”möjligt” (s 32).

Ytterst handlar det om, med ett gramscianskt uttryck, att bryta den borgerliga hegemonin och, om möjligt, att etablera en alternativ hegemonisk position. Vänstern måste erövra problemformuleringsprivilegiet, men också erbjuda lösningar (s 32).

Vänsterpartiet har tillägnat sig idén att kulturell verksamhet kan och bör vara en del i vänsterns politiska arbete. Men perspektivet är genomgående att vänstern slår underifrån. Dess uppgift är att ifrågasätta den ideologi som rättfärdigar den bestående maktstrukturen. Att vänstern själv skulle kunna etablera sin egen alternativa ideologi som hegemonisk tycks inte föresväva Vänsterpartiet.

Vänstersocialism – kommunismen en parentes

Om vi ska tro på Barrling Hermanssons kulturanalys är Vänsterpartiet allt annat än ett kommunistiskt parti. Om vi ska fästa tilltro till vad partiet självt har att säga om sin ideologi, är det inte heller i det avseendet kommunistiskt. Det marxistiska idéarvet är fortfarande tydligt, men det får samsas med flera andra teoretiska perspektiv. En rimlig benämning för detta program är just vänstersocialism. Den långa kommunistiska perioden i Vänsterpartiets historia kan definitivt avföras som en parentes.

Ett parti som skyr makten – är det möjligt?

Det primära målet för ett politiskt parti är rimligen att åstadkomma resultat i sak, att i praktiken förverkliga programmatiska mål. Men för att det ska vara möjligt fordras inflytande. Ett parti måste således sträva efter makt. Gunnar Sjöblom (1968) har lärt oss att detta rymmer strävanden i olika avseenden: på väljararenan, den interna arenan och på den parlamentariska arenan. Mål i ett avseende kan inte helt reduceras och förenas till mål på andra områden. Det kan ibland vara nödvändigt att avstå från makt i ett avseende för att förverkliga den i ett annat.

Maximera väljarstödet

Vänsterpartiets stöd i väljarkåren ligger idag på en nivå som historiskt sett är anständig, strax under 6 procent. Toppresultatet 12 procent nåddes 1998 under Gudrun Schymans ledning. Efter det att fyraprocentsspärren infördes 1970 höll sig partiets andel av väljarna stadigt kring 5 procent fram till Schymans period som ledare. Schyman lyckades lyfta upp partiet över 6-procentnivån. I det korta perspektivet var alltså Ohlys första val som partiledare en tillbakagång.

På det nationella planet har partiet alltid varit ett litet parti. Här och var har det dock skördat lokala framgångar. Under senare år är det främst Fagersta som har skapat rubriker. Kommunalvalet 1998 i Fagersta blev historiskt av två skäl. Socialdemokra-

terna tvingades bort från kommunledningen och det var Vänsterpartiet som svarade för denna omvälvning. Under ledning av Stig Henriksson lyckades partiet fördubbla sin andel av kommunens väljarkår och blev med 44 procent det klart största partiet. Henriksson blev kommunalråd och styrde kommunen i koalition med de borgerliga partierna. Vid det följande valet ökade partiet ytterligare och fick med 53,5 procent egen majoritet i fullmäktige. Framgångssagan tog inte slut i och med detta. Vid 2006 års val nådde partiet 58,3 procent.

Fagersta framstår som ett praktexempel på att Vänsterpartiet inte är dömt till att inneha en permanent underordnad politisk position, till att spela en biroll vid sidan av det mäktiga socialdemokratiska partiet. Partiets ledning borde rimligen pösa av stolthet och Stig Henriksson borde lyftas fram som partiets stora hjälte. Men vad var det som hände?

Att döma av tidningsreferat från de efterföljande partikongresserna är intrycket snarast att partiets ledning till en början var besvärade, nästan generade. När de s.k. förnyarna sedan tog spjörn mot Fagersta för att påverka partiet blev det emellertid tvärstopp (se t.ex. SvD 11/1 2004, AB 7/11 2004, DN 21/2 2004 och 5/1 2006). Budskapet är tydligt. Vänsterpartiet söker inte makten för dess egen skull! Om det går så bra som i Fagersta kan det inte vara riktig vänsterpolitik. Riktig vänster befinner sig i opposition, är i minoritet och slår underifrån. Vänsterpartiet kan inte vara förvaltare av makten i ett samhälle som i grunden är orättfärdigt.

Om man letar sig fram på internet kan man hitta rader av exempel på vänsterröster av detta slag. Misstron mot Henriksson och partiets agerande i Fagersta är stor. Man betackar sig för politiker som Stig Henriksson. Möjligen går det att registrera en viss förskjutning inom partiet. Vid partiets senaste kommundagar i Borås var både Johan Lönnroth och Stig Henriksson inbjudna som talare. Ändå går det inte att släppa tanken att Vänsterpartiet bara har tillägnat sig Gramsci till hälften. Man förstår till fullo uppgiften som ifrågasättare och kritiker av makten. Men föreställningen att partiet självt är makten verkar vara svårare att ta till sig.

Hålla samman och stärka partiet

Det brukar skämtsamt sägas att vänstern förökar sig genom delning. Vänsterpartiets historia rymmer mängder av partisprängningar, avhopp och uteslutningar. Partiet har trots sin litenhet haft förmåga att skapa stor dramatik. Partisplittringar och uteslutningar har enligt de inblandade handlat om mänsklighetens ödesfrågor, om den korrekta teoretiska formeln för att nå det klasslösa samhället.

I jämförelse med tjugotalets bolsjevisering av partiet, femtioalets utmanövrering av vänsteravvikaren Set Persson, sextioalets utstötning av maoister och sjuttioalets brytning med Moskvatrogna gammelkommunisterna, framstår Ohlys marginalisering av de s.k. förnyarna som en synnerligen beskedlig process.

Några av de mest profilerade bland förnyarna har bytt parti (t.ex. Annika Åhnberg och Karin Svensson Smith), men flertalet har lämnat politiken utan alltför stort buller och bång (Jonas Sjöstedt drog sig undan, Hans Andersson blev allvarligt sjuk och Lars Bäckström blev landshövding). Johan Lönnroth ställde upp som motkandidat när Ohly skulle väljas till ny partiledare efter Ulla Hoffman (ställföreträdande sedan

Schyman lämnade in i februari 2003). Som belöning för sitt tilltag röstades Lönnroth bort från partistyrelsen.

Så vitt det går att bedöma har partiorganisationen också klarat sig tämligen väl. Ett par lokalavdelningar har lämnat partiet, men ”Vägval vänster” lyckades inte ens komma ur startgroparna. Det faktum att Vänsterpartiet medlemsmässigt krymper kan således inte förklaras med att ”partihögern” har brutit sig ur. Sjunkande medlemstal är snarast ett fenomen i tiden – det drabbar samtliga riksdagspartier. Sammanfattningsvis kan konstateras att den före detta partisekreteraren Ohly har lyckats med sin primära uppgift som partiledare, att hålla samman sitt parti. Allt tyder också på att han gradvis har stärkt sin ställning inom partiet.

Bilda parlamentariska allianser

Vänsterpartiet har nästan aldrig behövt befatta sig med hur man skapar allianser i parlamentet. Tiden efter 1998, då Göran Persson gav det rollen som stödparti tillsammans med Miljöpartiet, är det närmaste man har kommit den parlamentariska makten.

Det har egentligen inte handlat om huruvida Vänsterpartiet har velat eller ej. Det är de andra partierna som inte har velat befatta sig med kommunisterna. Och Socialdemokraterna har inte heller behövt. När kommunisterna uppfattades som opålitliga av ideologiska skäl, var de i parlamentariskt hänseende absolut pålitliga i varje socialdemokratisk voteringskalkyl. Kommunisterna må ha betraktat socialdemokraterna som klassförrädare, men när det kom till kritan kunde man aldrig tänka sig att rösta emot en arbetarregering.

Idag är läget annorlunda, om än inte det helt motsatta. Vänsterpartiets inställning till EU kan säkert komma att skapa bekymmer för en eventuell framtida rödgrön regering, men från demokratisk synpunkt och i ideologiskt hänseende torde inte längre partiet vara något problem. Problemet för Socialdemokraterna är snarast att Vänsterpartiet inte längre är helt pålitligt i parlamentariskt hänseende. Göran Persson var tvungen att lära sig hur man förhandlar med vänsterpartister. Det faktum att Vänsterpartiet idag utgör en del i ett tilltänkt regeringsunderlag kan uppfattas som ett logiskt nästa steg i denna utveckling. För att kunna erövra makten är Socialdemokraterna tvungna att dela med sig av den. De behöver Vänsterpartiet.

Med vissa lokala undantag är ändå slutsatsen den att Vänsterpartiet, trots sin drygt nittioåriga parlamentariska historia, är ett parlamentariskt relativt oerfaret parti. Det är först under det senaste decenniet som det över huvud taget har givits anledning att bry sig om och hantera den parlamentariska makten.

Vänsterpartiets ambivalens: resultatpolitik eller plakatpolitik

Vad är det vi ser? Hur ska vi tolka Vänsterpartiets ambivalenta hållning till den politiska makten? Mitt förslag är att den bäst kan förstås med hjälp av Max Webers (1977) klassiska åtskillnad mellan ansvarsetik och övertygelseetik. I detta sammanhang kan det emellertid vara träffande att i stället tala om resultatpolitik och plakatpolitik.

Figur 1. Handlingsnorm och gruppnorm.

		Gruppnorm	
		Kollektivism	Individualism
Handlingsnorm	Ansvarsetik (Resultatpolitik)	(Socialdemokraterna)	(Folkpartiet)
	Övertygelseetik (Plakatpolitik)	(Kommunistparti)	(Vänstersocialism)

Om vi kombinerar denna dikotomi med en av dimensionerna i Barrling Hermanssons undersökning, den om gruppnorm, får vi följande fyrfältsmatris (figur 1). Vilken plats lämpar sig för Vänsterpartiet?

Striden mellan traditionalister och förnyare handlar om hurvida partiet ska ägna sig åt resultatpolitik eller plakatpolitik. Vänsterpartister har, liksom de gamla kommunisterna, en fäblless för plakatpolitik. Detta är också den traditionellt vänstersocialistiska hållningen. Det alternativ som står till buds, om resultatpolitikerna får sätta prägel på partiet, är att inta rollen som ett slags folkparti inom vänstern – alltid pålästa, men också alltid redo att ta ansvar.

På ett principiellt plan handlar också detta om Vänsterpartiets förhållningssätt till demokratin. Vänsterpartiet har alltid befunnit sig i opposition. Den plakatpolitiska positionen tenderar att också definiera partiet som ett oppositionsparti. Partiet står för en systemkritisk hållning, som innebär att den praktiska hanteringen av makt skapar identitetsproblem för partiet. Den parlamentariska demokratin förutsätter emellertid att oppositionen är systemlojal, att den i varje stund står redo att träda till som makthavare. För Vänsterpartiet handlar det praktiska handhavandet av makt i förlängningen om just detta: är man som parti systemkritiskt eller systemlojalt?

För Vänsterpartiets del borde frågan således inte längre ställas om partiet anammar demokratin som princip. Visst går det att även fortsättningsvis sätta idépolitisk press på Vänsterpartiet. Men knappast mer än de övriga partierna. Det är nog inget parti som är principiellt demokratiskt till den grad att det aldrig åsidosätter demokratiska principer – tänk på frågor som berör nationell säkerhet, ekonomisk effektivitet eller rättvisa mellan könen.

Intresset ljuger aldrig!

Vad kommer att hända med Vänsterpartiet om de rödgröna vinner valet? Kommer partiet att klara av att ta ansvar som regeringsparti? Inte ens Ohly drömmer nog om ett valresultat som gör att Vänsterpartiet kan göra anspråk på någon av de tyngsta statsrådsposterna, men ett rimligt valresultat bör innebära att partiet får åtminstone tre statsrådsposter. Låt oss säga att partiet får ta ansvar för flykting- och integrationsfrågor. Vad kommer att hända inom partiet när ett av partiets egna statsråd tvingas ta ansvar för en politik, som uppfattas stå i strid med partiets egen linje?

Min gissning är att Ohly trots allt lyckas få sina vänsterpartister att ”sitta stilla i båten”. Likt goda folkpartister kommer de vänsterpartistiska statsråden att ta fullt ansvar för regeringspolitiken. Och partiets utskottsledamöter kommer att göra sitt bästa för att lotsa igenom propositioner som läggs av den egna regeringen. Det värsta som kan hända är nog att ett enskilt statsråd finner det nödvändigt att avgå, därför att regeringspolitiken strider mot den egna övertygelsen. Domen mot Vänsterpartiet kommer säkert att bli hårdare än den som drabbade Centerpartiet när dess ledare Olof Johansson kände sig tvungen att lämna Bildregeringen i protest mot godkännandet av Öresundsbron. Centern hade verkligen inte behov av att bevisa att det var berett att ta ansvar, men det har Vänsterpartiet. Just därför kommer det nog inte att inträffa.

Grunden för en sådan prognos är, som jag ser det, den genomgripande förändring av den politiska infrastrukturen som genomfördes för fyrtio år sedan. Den partiella författningsreformen 1970 innebar att Vänsterpartiet (tidigare VPK) kunde räkna med en riktig partigrupp i riksdagen, under förutsättning att partiet klarade fyraprocentsspärren. Tidigare fanns, med undantag för några korta perioder, som mest en handfull kommunistiska parlamentariker. Från och med 1970 har det däremot regelmässigt funnits tjugo vänsterpartister som ägnat sig åt parlamentariskt arbete. Ganska snart fann också övriga partier det mest praktiskt att de även tog plats i utskotten och till fullo tog del i riksdagens vardagsarbete.

På det lokala planet innebar blockreformen att kommunalpolitiken blev mer professionaliserad. I varenda svensk kommun finns nu heltidsanställda politiker, kommunalråd. Och för många andra har politik blivit ett arvoderat deltidsarbete. En betydande andel av Vänsterpartiets medlemmar är engagerade i detta demokratiska vardagsarbete, även om få av dem innehar kommunalrådsposter.

För alla dessa vänsterpolitiska parlamentariker handlar politik om att kunna uppvisa resultat. Om man har haft det politiska ansvaret, duger det inte att inför väljarna sätta upp plakat. Förr eller senare skulle dessa vänsterpartistiska kommunalpolitiker komma att sätta prägel på Vänsterpartiet i dess helhet. Om eller när partiet även nationellt får regeringsansvar, står även *deras* politiska framtid på spel. De kommer inte att tillåta att Ohly slarvar på den punkten.

Intresset ljuger aldrig!

Referenser

- Barrling Hermansson, Katarina, 2004. *Partikulturer*. Uppsala: Acta Univesitatis Upsaliensis.
- Björk, Kaj, 1994. *Carle eller vägen till vänster*. Stockholm: Tidens förlag.
- Hermansson, C.H., 1977. *Kommunister. Första boken*. Stockholm: Arbetarkultur.
- Hermansson, C.H., 1980. *Kommunister. Andra boken*. Stockholm: Arbetarkultur.
- Hermansson, Jörgen, 1984. *Kommunism på svenska? SKP/VPK :s ideologiska utveckling efter Komintern*. Uppsala: Acta Univesitatis Upsaliensis.
- Hermansson, Jörgen & Alexander Davidson, 1989. ”Le Parti Communiste Suédois et les Élections Générales de 1988”, *Communisme* 20–21/1988–89.
- Hirdman, Yvonne, 1974. *Sveriges Kommunistiska Parti 1939–1945*. Stockholm: Allmänna förlaget.
- Holmberg, Håkan, 1982. *Folkmakt, folkfront, folkdemokrati. De svenska kommunisterna och demokratifrågan 1943–1977*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

- Josephson, Erland F., 1976. *SKP och Komintern 1921–1924. Motsättningarna inom Sveriges Kommunistiska Parti och dess relationer till Kommunistiska Internationalen*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Lindkvist, Kent, 1982. *Program och parti. Principprogram och partiideologi inom den kommunistiska rörelsen i Sverige 1917–72*. Lund: Arkiv.
- Ruin, Olof, 1986. *I välfärdsstatens tjänst. Tage Erlander 1946–1969*. Stockholm: Tidens förlag.
- Schmidt, Werner, 1996. *Kommunismens rötter i första världskrigets historiska rum. En studie kring arbetarrörelsens historiska misslyckande*. Stockholm: Symposion.
- Sjöblom, Gunnar, 1968. *Party Strategies in a Multiparty System*. Lund: Studentlitteratur.
- Weber, Max, 1977. *Vetenskap och politik*. Göteborg: Korpen.